

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-311-8-32>

**THE READER IN THE “EMBRACE OF METAMODERNITY”:
THE LITERARY ASPECT**

**ЧИТАЧ В “ОБІЙМАХ МЕТАМОДЕРНОСТІ”:
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ**

Matsevko-Bekerska L. V.

*Doctor Philological Sciences,
Professor,*

*Head of the Department
of World Literature*

*Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine*

Мацевко-Бекерська Л. В.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри*

світової літератури

*Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Метафора Ж. Женетта, одного із теоретиків класичної структуралістської наратології в дискурсі, успішно пододала шлях до посткласичного статусу названої наукової методології, упевнено ввійшовши в аналітичний контекст метамодернізму як рефлексії на відчуття, сприймання і переживання метамодерності в її постійній динаміці – «запаморочення» в літературознавчих конфігураціях стає водночас інтенцією, стратегією, постикальною настановою. Будучи вперше згаданим у статті М. Заварзаде «Факт апокаліпсису і художнє «затемнення» в сучасних наративах американської прози» (1975), метамодернізм натепер набув не лише певних контурів розуміння у філософських працях, у наукових дискусіях кількох знакових конференцій, але й увиразнюється у літературознавчих дослідженнях. Поняття «структури почуття» (Р. Вільямс «Довга революція», 1961) дедалі більш активно фокусує увагу дослідників, зосереджених на сучасних підходах до вивчення літературно-художніх феноменів. Канон почуттєвості входить у виразний резонанс із необхідністю виписати нову естетику для переживання нової реальності. Маніфести метамодернізму запропонували Т. Вермюлен і Р. ван ден Аккер (Нідерланди), Л.Тьорнер (Великобританія), про базові принципи зголосив Т. Юсеф (Іран) у статті «Модернізм, постмодернізм та метамодернізм: критика» (2017), акцентувавши на домінантах нової культурної епохи – «віри, довіри, діалогу і щирості». Суголосно настроєві сучасності розгортаються наукові концепції (диджимодер-

нізм А. Кірбі, Великобританія; автомодернізм Р. Семюелса, США; альтермодернізм Н. Бурріо, Франція; перформатизм Р. Ешельмана, Німеччина). Всі філософсько-методологічні пропозиції ґрунтуються на визнанні принципово нової якості сучасності, позаяк реальність постає у чітко маркованому горизонті певної культурно-емоційної домінанти, а сприймання-переживання-розуміння дійсності потребує передусім не так знання її природи, як відчуття її емпатійного ресурсу. Саме тому мотив «запаморочення», котрому в парадигмі структуралізму належало допомогти сучасній [на період 1960-их рр.] людині подолати тривогу, що наростає, у парадигмі метамодернізму може допомогти сучасній [на період 2020-их рр.] людині стати на твердий ґрунт для свого власного емоційного переживання та розуміння вже цілком нового світу – постглобалізованого, постцифрового, світу неогуманізму. У цьому контексті структуралістська «геометрія літератури», що поєднувалася із природою «творчого переживання», і, на переконання Ж. Женетта, зосереджувала суть «запаморочення», має добру перспективу утвердити метамодерністські принципи літературознавчого дослідження. Одна із ключових позицій сучасного літературознавства традиційно належить важливому аспектові існування та оприявлення феномену художньо-естетичного спілкування – читачеві, котрий набуває найрізноманітніших конфігурацій в різних методологічних підходах. Розуміючи, що природа читання концептуалізує діалог свідомостей (творення, сприймання, розуміння, інтерпретації), зважаємо на те, що у процесі читання увиразнюється передусім активність читача. Літературно-естетична комунікація поступово стає емоційно-естетичним спілкуванням, адже формалізація художнього змісту набуває особистих рефлексій, приростає індивідуальними переживаннями, розширює образно-ідейний досвід читача. Новітні моделі «гортання сторінок» книги в кожному разі обертаються довкола традиції пізнання літературного твору, впізнавання і розуміння біографічного автора твору, осмислення історичного у творенні й читанні контексту, а також традиції заглиблення у процеси особистісної читацької самотрансформації, спричиненої кожним твором зокрема і сукупно значним текстуальним масивом.

Як слушно зауважив Р. Гром'як, «предметна спрямованість наратології спирається на прадавні традиції мовно-мовленнєвого спілкування в людських спільнотах як носіїв культури» [1, с. 43]. Особливістю переживання метамодерності є максимальна суб'єктивність читача, котрий не лише втілює персональний відгук на розгорнений і деталізований художній світ, але й позиціонує себе

активним сегментом нарративу. Читач навмисно суб'єктивний, він не приховує своїх сподівань чи очікувань, його активність емоційно підкреслена і маркована, він спілкується за посередництва художнього тексту передусім із собою, зі своїм(и) не так знанням(и), як відчуттям(и). Розпочинаючи когнітивно-рецептивний процес, розгортаючи метафоричний когнітивний ланцюжок, «читач, який бере до рук книгу, свідомий непорушності фундаментального правила літературної гри: перед ним світ фікції, можливої дійсності, який, однак, містить незліченну кількість знаків подібності до реального світу» [2, с. 296]. І при цьому метамодерний рецептивний горизонт особливий деяким зміщенням акцентів: особисті емоційні сигнали домінують в оцінній парадигмі, читач моделює художній нарратив у власному сприйманні й розумінні, а наявність «знаків подібності» сприймається як додатковий смислотвірний «пазл» у його цілісності й гармонії. Метамодерність як загальна назва для характеристики настроїв післяпостмодерної доби на етапі свого активного предметного осмислення маркована складними подіями, драматичним переходом апокаліптичного переживання пандемічних загроз у трагічне катарктичне відлуння Великої визвольної війни в історії України, найбільшої в Європі континентальної війни після завершення Другої світової. Чи матимемо нові конфігурації у літературознавчій методології? Відповідь очевидна: від заявленого в статті М. Заварзаде простування до нульової інтерпретації (адже всі оцінки та інтерпретації у той самий момент є істинними і хибними саме через наростаючу тривожність у свідомості читача) до домінуючих концептів І. Дембера (в намаганні скласти гармонійний відбиток власної свідомості в художньому світі), в супроводі філософських дискусій про сутність метамодерного світовідчуття і світопереживання відбувається формування актуальних підходів та прийомів як поетологічного, так і поетикального дослідження. В ситуації інтелектуального та психологічного домінування гіперсвіту й гіперпростору першість в емоційно-естетичному спілкуванні читача із літературним твором дедалі більш помітно переходить до читача. Його когнітивна діяльність зосереджена на розпізнаванні та пам'яті, а моделювання образів найбільше пов'язується із тими асоціаціями, що суголосні з його унікальними рецептивними настановами. Посилена емоційність, неприховане очікування «свого» вкупі з пошуком «свого» в панорамі художнього нарративу є прикметами не лише першого читання, така читацька стратегія деталізуватиметься і на наступних етапах упродовж деталізації усього діалогу, що поступово трансформується у полілог.

Методологічні трансформації новітнього літературознавства об'єктивно зближуються (і надалі цей процес ставатиме активнішим) із концептами когнітивістики, і феномен читача в дискурсі читання набуватиме дедалі більшої конкретизації. Метамодерне посилено емоційне світосприймання потребує уважного дослідження, адже розгортання художнього наративу в літературі першої третини ХХІ ст. значно більше залежить від символізації рецептивного горизонту, аніж література майже до кінця ХХ ст., коли інтенція творення була пріоритетною і майстерність дослідника полягала у вмінні заглибитися у приховані чи заховані смисли. Натепер читацька присутність у наративі може розглядатися як одна із уже наявних модифікацій наративних стратегій, коли до типології викладу (екстра- та інтра-) і диференціації історії (екстра- та інтра-) слід додати певну рецептивну типологію – з огляду на рівень асимільованості духовно-емоційного світу читача у безпосереднє розгортання наративу. Значний текстовий масив відкриває перед дослідниками вдячний і перспективний простір для вивчення наративно-рецептивних аспектів організації викладу. Зрештою, українське літературознавство має тривалу історію дослідження комунікативної природи літератури, починаючи від уваги до семантики слова «оповідання», про що неодноразово твердив І. Франко і до сучасних наукових студій про своєрідність багатоголосся у літературному творі та способи розпізнавання й аналізу природи та функціонування його змістових проявів і можливих інтерпретацій.

Таким чином, читач в «обіймах» метамодерності набуває нової якості, стаючи не лише адресатом художньої інформації та компетентним інтерпретатором смислів, але й ускладнюючи наративні стратегії, надаючи виразно індивідуалізованих, особистісних прикмет емоційно-естетичному спілкуванню. Стратегія читацької поведінки концентрується в особливий спосіб: постійно втримуючи у власній свідомості всю формально-змістову конструкцію (якою є літературний твір), максимально активізуючи уяву та пам'ять, реальне «я» читача вже не так синхронно змінюється під впливом чужого досвіду, ба більше – відважно примножує власні оцінки та значення, додаючи нових інтерпретаційно-оцінних відтінків безпосередньому наративу. Горизонт сподівань дедалі більше увиразнюється не так «розгаданими загадками» (за А. Компаньоном), як додаванням власних маркерів уже наявним у тексті загадкам.

Література:

1. Гром'як Р. Проблема включення українських традицій у сучасну наратологію. *Studia methodologica*. Вип. 16. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2005. С. 10–19.
2. Зубрицька М. *Homo legens* : читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-311-8-33>

**CINEMARECEPTION OF CREATIVITY HRYHORII
KVITKA-OSNOVIANENKO****КІНОРЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ
КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА****Nikoriak N. V.**

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Foreign Literature
and Theory of Literature
Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University
Chernivtsi, Ukraine*

Нікоряк Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри зарубіжної
літератури та теорії літератури
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

В історію літератури Григорій Федорович Квітка (1778–1843, літературний псевдонім Грицько Основ'яненко) увійшов як фундатор нової української прози, визначний драматург, літературний критик і культурно-громадський діяч. Своєю творчістю письменник продовжував бурлескно-травестійні традиції, започатковані в українській літературі І. Котляревським, водночас плідно розвивав сентиментальну традицію. Проте гумористично-сатиричний пафос у зображенні людських характерів у різних життєвих ситуаціях найбільше привертав увагу спочатку театральних діячів, а згодом і кіномитців.

Мета даної розвідки зумовлена потребою доповнення наукового дискурсу творчості Григорія Квітки-Основ'яненка кіноверсіями його